

SAMSTVO - ŽENSTVO - ČLOVEŠTVO.

ESSAY. — DR. JOS. TOMINŠEK.

Moderni zrak prija neizrečeno našim samcem, bohotno se razvijajoči brsti na današnjem kulturnem drevesu. Oni ne sejejo, ne orjejo, ali ljubi Bog skrbi za nje kakor za ptice pod nebom, da žive in se množijo, množijo . . .

Filozofu se to dejstvo ne zdi čudno; saj je vsak moški rojen — samec! Nič mu ni bilo treba storiti, da je postal samec, in ni se mu treba truditi, da ostane samec; bistvo njegovega samstva leži v tem, da opusti čin, ki ga izvrše oni, ki niso več samci. Opuščanje, pasivnost, indiferentnost v enem, ali odločilnem življenjskem slučaju je torej bistvo samstva; nič aktivnega, nič agilnega, nič učinkujočega. Vendar vsebinske onega »opuščanja« ni sama ob sebi določena. Kaj opuščajo samci? Zvezo z žensko osebo na vsak način. Ali pa ni to heroiški čin samozatajevanja, torej vender čin, vsekako bolj heroiški kakor združitev? . . . Na misel mi pride, kaj je govoril nedosegljivi šegavec Aristofan že več kakor 400 let pred Kr. r. v veselji, duhoviti družbi o medsebojnem poželenju obeh spolov. Prvotno, pravi, sta bila v eni človeški osebi združena oba spola; ali ker sta bila obrnjena vsak na nasprotno stran, sta hrepenela zastonj po združitvi; vsemogočni bog Zen pa ju je razrezal v dve polovici, moško in žensko, in odsihmal se iščeta medsebojno; kedar najde ena polovica ono, ki je bilo ž njo prej zrasla v eno osebo, prešine jo čudno, nepremagljiva sila žene obe, da se združita zopet. Aristofan je poznal svet in je znal nazorno — drastiški izraziti večno resnico: »človeku ni dobro

biti samemu«; rojen je sam; ali prirojen mu je nagon po združitvi!

Samec pa? On torej premaga nagon, premaga samega sebe, zatajuje svojo naravo, izvršuje torej res heroiški čin zatajevanja? Kaj praviš na to, ti cvet samcev? In koj se oglasi jih sto: »Ha, ha! Cvet samcev ni to, ki dela tako!« . . . Ljubi Aristofan je pač svojo bajko zasnoval preveč dosledno: istinito je res, da vsakega človeka — v neprisiljenih razmerah — žene tajna sila k drugemu spolu, ali pozabil je dostaviti, da je pri mnogih postala ta sila nekako nejasna glede na predmet, proti kojemu bi se naj obračala; mnogi so, češ, da iščejo svoje polovice, ki so bili ž njo v bajnih časih zrasli, pričeli iskati združitve tudi z drugimi polovicami, in še iščejo in iščejo . . . Ali ne morejo prave najti? Kdo ve? Po naravnem zakonu bi se moralo sicer sklepati, da ona privlačna sila, ki vleče moškega k ženski, mora delovati v istem zmyslu tudi v ženski — in to le eni — polovici, da bi se potemtakem vsled vpliva te sile obe polovici morali najti, naj bi bili tudi ločeni tisoče milj: ali nahajajo se tudi med ženskimi polovicami take, ki svoje prave moške polovice iščejo med mnogimi drugimi moškimi . . . Ker pa vender večina obojespolnikov le najde svojo pravo polovico, moramo pač soditi, da bi jo našli tudi ostali, ako bi jo le hoteli iskati.

Ako nima vsak svoje polovice, še s tem ni rečeno, da je ni resno iskal in da je ni našel. So tudi samci, ki so našli svojo polovico in je vender nimajo. To so samci, ki so bili pač našli drugospolno bitje, za nje — po njih mnenju — vstvarjeno, ali to bitje jim je bilo od-

vzeto; preverjeni, da je tako bitje za nje le eno, so opustili vsako nadaljnje iskanje, osameli so, postali so samci, uživaje združitev le v spominu. To so veliki idealisti, cvet človeštva, ali malo, malo jih je... Ozrite se v krog svojih znancev in jih štejte, lahko jih boste prešteli! Odkrijmo se pred njimi... Visoko stoje ti kot samci nad vsemi onimi samci, ki so le posili — samci vsled kakega telesnega zadržka ali zunanjega n. pr. stanovskega pritiska, dasi tudi zadnjim moramo prisojati velik delež krepke volje in duševne moči — če vztrajajo!

Ali ti dvoji niso moderni samci, niso oni samci, ki tvorijo vsak zase že cel svet, za koje obstoja ves ostali svet z vsem, kar se v njen giblje in ziblje, le v toliko, v kolikor daje užitka njih lastnemu svetu; ti samci so vsak zase mikrokozem, mal sicer, ali neizmerno požrešen, nenasitljiv zaradi tega, ker izobči iz sebe in bacne od sebe zopet vse, kar je zanj že storilo svojo uslugo s tem, da se je samcu posladkalo! Med to, kar naj služi takemu samcu — le — v posladkanje in se potem vrže v stran, spadajo tudi stvarce — ženskeice, ki naj ljubko plešicajo z nožicami — seveda le za samca, ki naj sladko migučajo z očesci in slastno štlukajo z ustnicami — seveda le za samca!... To so pravi samci, zaljubljeni vsamega sebe, prepričani pa tudi, da jih mora vse ljubiti. V svojem razvoju — vsaka stvar na tem svetu ima svoj razvoj — se vzdigujejo višje in višje do vrhunca samske popolnosti. Samec začetnik je sladek, sladkost se polagoma prevrača v grenkost, le samoljubje še posladka grenkega samca; pravo, popolno samstvo pa se pokaže še le pri kislem samcu, ki ga — nazornost je tudi tu umestna — v prenešenem pomenu imenujemo zagrizenega. Ti ljudje niso sol, ampak kis sveta! Naposled tudi samoljubje ne za- leže več; kakor je vesel in živahen za-

četek takega izvirnega samca, tako žalosten je konec. Slava in zmage v mladosti so pač ščegetale živce nekaj let; ali kaj, ko so naposled živci tudi prepojeni s kislino in nedovzetni za vsako razdražitev! Pretekla prijetnost se presoja le kot vir sedanjih neprijetnosti; jeza in mršavost, vino in tobak, to so vedno se obnavljajoči znaki štirih letnih časov zrelega samca; sije mu le severna luč pesimizma. Njegov edini bog, ki je — prikrito ali neprikrito — le njegova oseba, mora celo slišati marsikako kletev.

Tu se kaže v malem pogubnost skrajnega individualizma: človek postane sam sebi najvišje, ker edino, merilo; on ceni vse drugo le toliko, kolikor ima osebno zanj cene, skrbi le za lastno udobnost in bognedaj, da bi privoščil delček svojega užitka komu drugemu brez osebne koristi!

Taki so pravi samci, načelni zastopniki samopašništva v človeštvu. Da bi svojega kruhka ne smeli snesti sami? Da bi ga morali deliti zakonito s kako Vido, Ljubico...? V svojo zabavo — to pač — bi ga že delili z raznimi — ljubicami, ali — le začasno, dokler pač traja zabava; potem pa je zopet prijetno biti samemu! Kdo bi skrbel za druge, ko imamo dovolj skrbi in dela sami zase? »Sam izhajam prav dobro, kako pa, ko bi bilo skrbeti za dva, za troje in več?« — Kak samec pa govori tako? Morebiti mal rokodelec, trgovec, delavec? Ki res lahko sne svoj kruh? Ne, premožnejši samci iz srednjih in višjih stanov govore tako, možje ali s trdno, izdatno plačo ali s premoženjem, ki jim osigura bodočnost. To so črni egoisti, ki grabijo za žrtvenik, postavljen svoji osebici, vse, kar jim kdo hoče ali mora prinesti. Zgrešili so prirodni zakon, zgrešili idejo človečanstva, oni so človeška kriptogamina! Priprost rokodelec more preživiti svojo rodbino in jo preživi, donšajoč tako svoj prispevek na

oltar človeštva; višji uradniki tega ne more! Ubogi dninar si je naprtil dvojno, trojno, šesterno skrb na rame, sodnik s stalno plačo in postranskimi dohodki pa si ne upa preskrbeti družinice! Zato pa tudi dninar koristi pozitivno človeštvu več kakor ta sodnik; on ohranjuje človeštvu dvoje, troje in več pravih članov, sodnik pa redi človeštvu le enega -- trota!

Kdor ne mara ugoditi zakonom in zahtevan narave, ta pa tudi često občuti nje jezo; na vsak način mu ostanejo prikriti oni najlepši užitki, ki jih nudi priroda izpolnjevalcem njenih zahtev. Narava je vstvarila moža za ženo in ženo za moža, in sicer v pravem bistvu — ta zavest nam je tudi prirojena! — enega za eno in eno za enega; mnogoženstvo in mnogomoštvo so le izrastki tega naravnega razmerja. — Torej odgovarja popolnoma naravnosti in — naravnosti, da teži ženska po združenju z moškim in prav tako, da teži moški po združenju z žensko. Največja zlobnost in neodkritosrčnost leži v vednem in vednem predbacivanju, da ženske »tekajo« za moškim; nič manj, če ne bolj, tekajo moški za žensko.

Razlika je le ta, da se ženstvu nekaj zameri, kar je pri moštvu — menda — dovoljeno. Kaže se pač tudi tu, da velja na svetu vendarle najprej pravica onega, ki je baš na krmilu in ima baš moč v rokah. — Iz zavesti o tej moči pa se rodi samoljubje, iz kojega se porajajo često nazori, ki si skrajno nasprotujejo. Moškemu n. pr. zelo prija, ako se potezajo zanj ženske, zaveda se tem bolj svoje resnične ali dozdevne moči; in vendar je pripravljen vsak čas se izraziti zaničevalno v onih, ki dajejo njegovi moči životvornost, o ženskah: tako taji nehote in nevede resničnost svoje moči; saj mora biti piškava, ako je njena podstava tako slaba, da je vredna — zaničevanja.

Da je to izvajanje resnično, nam kaže nasproten slučaj. Kako slabega se čuti kak moški, za katerim ne »stopi« nobena ženska! Ogiblje se ženske, boji se je naravnost, najboljši znak, da se zaveda svoje nemoči. V pošteve pa ne pride za nas, da se iz takega človeka izcimi naravnim potem največji sovražnik ženstva: žaljeno samoljubje je najmočnejši vir sovraštva! Marsikateri izmed »slavnih« samcev, ki so jih pred kratkim objavljali časniki, spada med te...

Iz vsega tega je tudi umevno, da moštvu v celoti ne ugaja, ako se ženstvo poganja za večjo samostalnostjo; hitro so pri roki očitanja o rušenju priznanih principov, zlasti o pogubi nravnosti, ki ima, kakor vemo, v sebi mnogo konvencionalnosti. Ako so kaki navadi, napravi, vtisnila stoletja svoj pečat in kolek, se opaža sumljivo vsak korak izven nje; treba je zopet nekaj desetletij, da izgubi ta sumljivost svojčasno protizakoniti značaj in zadobi veljavo »že stare« uprave. Navada dela zakone in izpopolnjuje npravstvene nazore i drugod i tukaj.

Treba pa je stvar pogledati tudi od druge strani. Rekli smo, da je dejstvo, da »tekajo« i moški za ženskami. Ko bi verjeli romanom, bi celo rekli, da se moški kar neverjetno ponižujejo pred žensko. Dasi se v pravem življenju to pač ne dogaja v takem obsegu, ono dejstvo samo le obstoji. Potemtakem bi morale po gorenjem pravilu ženske prav tako prezirno soditi o moških, kakor sodijo obično moški o ženskah. No, to se često tudi godi! Vemo, da je dovolj žensk, ki nimajo nič kaj visokih pojmov o moštvu moških, posebno potem ne, kedar jih imajo priliko spoznati bližje — brez uniforme... Zlasti vidijo, da leži pomen onega moštva res prav mnogokrat le v priznanju zunanjega sveta; ako se odstrani nimbus in pretiplje vsebina, pa pride na dan toliko

medlosti... Kako pa, da stojé moški pri ženstvu vendar še v tako visokem ugledu? Najprej je vprašanje, jeli ta ugled res tako velik; svoje informacije dobivamo največ iz moških krogov, ki seveda govore sebi v čast. Nadalje je istina, naj bo za moške častna ali ne, da se ponižavajo pred žensko navadno le tako dolgo, da dosežejo svoj namen; ta prehodna, često prav kratka doba pa se rada — ker bi se je sramovali — pozabi ali vsaj prikrije; in svet, ki ga vlada moštvo, da temu početju svoj podpis. In naposled: so pa č le razlike med moškim in žensko; kakor je po zunanjem utisu, po anatomiji in fiziologiji ženska drugačna kakor moški, tako je tudi duševno vendarle različna od moškega. Razlika je in bo obstala in je prav, da obstoja, dasi ni tako velika kakor trdijo in si laskajo radi moški, ali tudi ne tako majhna, kakor bi včasih rade ženske. Sicer še s konstatovanjem te razlike ni rečeno, da se razlikuje ženska od moškega le na svojo škodo, ali da pomeni vsaka razlika za moškega že napredek in prednost, ampak kakor vlada sploh na svetu, če prirode ne silimo, harmonija, tako imata oba spola vsak svoje prednosti in svoje pomanjkljivosti, ki jih drugi nima; le skupno tvorita harmoniško zvezo.

Na to se prerado pozabi; zlasti pozabijo na to obojespolski nadljudje, nadmož — zagrizen samec in nadženska — železna devica; sploh oni, ki zanikavajo potrebnost in naravnost konstantne zveze med seboj in med članom drugega spola; name noma pozabijo na to emancipiranci in emancipiranke v slabem pomenu. Da, tudi emancipiranci! Redno se namreč prezre, da imamo celo mnogo več emancipirancev moškega, kakor jih je ženskega spola.

Tu bi naj posegli vmes reformatorji in reformatorice. Česa potrebujemo za

srečno bodočnost ne samo ženstva, ampak tudi moštva? Medsebojnega spoštovanja je treba. V njega dosego pa je treba najprej priznati, da imata oba spola svoje nepopolnosti: v njih priznanju leži prvi korak k objektivnosti, ki je je najprej treba. Oba spola sta sama ob sebi nepopolna, tvorita pa vrhunec človeštva v plemeniti združitvi, ki sta k nji nagnjena itak oba; združitvev pa bo tem plemeniteja, čim večja je vrednost — intelektualna in moralna — obeh spolov. Zadnji stavek je pomemben zlasti za ženstvo. Vesel pojav je, da kaže ženstvo potrebo in smisel za višjo izobrazbo, za povzdigo izobraževalnega merila; zato zasluži, da se podpira vsestranski; zlasti možki naj se potezajo za dovolitev te omike; saj delujejo tako posredno v svojo korist in bodočo naslado. Združitvev s takim ženskim bitjem bo nudila neprimerno večji in mnogostranejši užitek kakor z žensko, ki jo smatra človek le za »lepo stvar«.

Do take objektivnosti pa se seveda morejo povzdigniti le možje, ki se prvič čutijo sami toliko duševno visoke, da se ne bojijo za svoj ugled pred »izobraženo« družico, in drugič imajo toliko moralne moči v sebi, da premagajo vruga samohlepnosti in samouživanja, ki preži posebno v duši moškega na svoj plen. — Oboje je pri današnjih samcih težko doseči. Telesna in duševna razvajenost, podrejevanje vseh okolnosti le lastni udobnosti rodi v samcih naravnost bojazen pred zakonsko zvezo; k večjemu bi gledali pri zakonu na to, da si oskrbe z njim zunanjo prijetnost življenja — z veliko doto. Ali v zadnjem slučaju se boje vzeti »v kup« še bogato nevesto, češ, da je gotovo razvajena, olikana in samovoljna, tako da se je bati za udobnost in ugled. Izrecno torej tudi lahko trdimo: samci so strahopetneži v boju za življenje. Strah

prešinja samca, ko vidi, da njegov tovariš, ki ima isti zaslužek, preživlja sebe, ženo, otroke, služkinjo. Ne ve pa, da živi ta družina, svet v malem, zadovoljnejše kakor samec, ki je ali samotar ali kričeč družabnik; ne ve, da se je oropal najčistejšega veselja. Pač, včasih si nemara slika življenje svojega rodbini živečega tovariša, v urah, ki se pojavljajo pri vsakem v urah, ko bi človek rad odkril srce srcu, rad govoril kot človek k človeku, v urah, ko se čuti samec strašno osamelega, naj mu tudi dela družbo kozarec, knjiga, pipa, Giesshübler ali celo družica, vredna denarja...

Da bi vse to postalo drugače, bi se dalo doseči poleg potrebne preustrojbe značaja, ki za njo ni pozitivnih sredstev, tudi nekoliko z zunanjimi pripomočki, ki bi pri človeku, sprva le površnemu bitju, polagoma vplivali tudi globlje. — Naj bi se namreč pri vsaki stalno plačani službi jemalo v poštev, da samec po človeški pameti ne potrebuje — da-si porabi — toliko kakor tovariš oženjenec, oziroma da temu gre več. Saj tudi oženjenec stori dvakrat, štirikrat toliko za domovino, za človeštvo kakor samec — suha veja. Znan slovenski poslanec je rekel pri neki priliki: »Kdor skrbi za ženo in še nemara da domovini sina ali hčerko, ta jej koristi več kakor kot taki vsi pesniki, umetniki in — politiki povrhu«. Toliko mi ne trdimo, ali trdne rodbine so temelj državi, to stoji. Zato je zelo značilno, da Rimljani, najbolj državniški narod, niso imeli v svojem jeziku posebne besede za našega »samca«; razumelo se je samo ob sebi, da se oženi vsak dorasli mladenič.

Ko bi se samcem odkazovale nekaj manjše plače kakor oženjenim, ali ko bi se jim prisodil — o čemer se je v novejšem času že večkrat govorilo — poseben davek, ki ga je predlagal že stari Platon, bi tako priznanje zakona tudi vzdignilo njega ugled in egoizmu samcev bi se iz-

podbilo nekoliko tal. — Kakor so današnje razmere, je ureditev plač v tem oziru dvakratno krivična. Vzemimo le učiteljstvo: učiteljici se priznava povsod za precej odstotkov manjša plača kakor učitelju, gotovo, češ, saj one manj porabijo kakor moški učitelji; neoženjen učitelj pa uživa isto plačo kakor oženjen. Tako se godi krivica učiteljici, krivica oženjenemu učitelju; sploh pa je krivično oziranje na to, kar se porabi, ker bi smelo biti mero-dajno le, kar se zasluži in potrebuje; načelno krivično je seveda tudi zapostavljanje učiteljic, kakor bi bile inferiorneje; enako delo naj bi se plačalo povsod in v vseh slučajih enako.

Ko bi se na naveden način podpirala zakonska zveza, bi izginilo s sveta mnogo samcev in prav toliko samic ter bi bil velik del ženskega vprašanja rešen na najlepši, obema spoloma in celoti koristen način.

Potem bi imeli več »fantov«, krepkih in zdravih, več družin, manj črnogledov in sitnežev in precej manj samcev, ki niso — fantje!

ČASTNIK IN PROSTAK. ŽIGA LAJÁKOV-MOZIRSKI.

Geslo: Dulce et decorum est...
Horacij.

Gizdav kakor pavji rod
po boulevardu držno šeta,
lahen in droban mu hod
se med sabljico opleta.
Dviga mu čebelji stas
časti misel nebotična,
ko mu brčič mladi kras
gladi kvišku roka lična.

»Čast nad vse!« njegov mu stan
in »noblesse oblige« veleva:
Česa pa od te vsak dan
isti stan, prostak, zahteva? —
Tudi tebe car redi,
»hleba, kar je treba« da ti;
nisi li vojak i ti
in vojaci, niso brati?...